

Politolog Oskar Krejčí: Matení pojmů, umlčené slovo a válečná propaganda

- CZ24 News | 5. září 2023

ČESKO: Politolog Oskar Krejčí ve svém zamyšlení shrnuje poznatky o starších i nejnovějších projevech propagandy v Česku.

Odhadnout výsledky bojů na ukrajinském válčišti je sice obtížné, ale posuny v propagandě, které tato válka přinesla, začínají být zřejmé. Nejviditelnější změna není jen v nárůstu jednostrannosti výběru zpráv a komentářů k nim. Výrazný posun je i v tom, že tato tendenčnost je vnímána značnou částí veřejnosti jako samozřejmost – jako svého druhu nezbytná válečná daň. Zároveň se díky počítačům a internetové síti stalo moderní technické zázemí propagandy poměrně snadno dostupné, což ve svém důsledku znamená, že se zvýšila rychlost a dosah sdělení.

Slovo a obraz

Pokud jde o válku samotnou, asi nejvýraznějším projevem propagandy je mohutný příval informací taktického dosahu s lokálním významem, jež jsou vydávány za dramatický strategický či přímo dějnotvorný úspěch. Ve virtuálním světě se objevují záběry z bojiště, které pak novináři a vybraní „odborníci“ komentují – dávají jim podobu příběhu s žádoucím koncem. Jde o nový jev, odlišný od „války v přímém přenosu“, který obstarávala americká televize CNN během útoku Spojených států a jejich spojenců na Irák v roce 1991. Obrázky neobstarávají jen profesionální filmové kamery, ale hlavně mobilní telefony a drony. Z nich pak propagandisté skládají mozaiku: obrázky pádu dělostřeleckého náboje do zákopu, výbuchu tanku zasaženého raketou, hořícího domu, mrtvého dítěte... jsou navlékány jako korálky na nit komentáře. Slovo skáče od obrázku k obrázku, jako by je komentovalo, ovšem skutečnost je přesně opačná – obrázek byl vybrán jako ilustrace.

Ti cyničtější z propagandistů dokážou prodat obraz, u něhož není bez příběhu patrný ani autor, ani místo, ani čas vzniku. Tanky jedou na televizní obrazovce zleva doprava – tanky sovětské výroby, u kterých není jasné, zda mají ruskou, ukrajinskou nebo gruzínskou posádku, zda útočí, nebo ustupují, míří na sever či jih; takovou ilustraci lze doplnit jakýmkoliv komentářem. Slovo takto spojené s obrázkem získává nádech autentičnosti, obraz slouží jako důkaz pro slovní sdělení. Záměrem sdělení však není informace, ale formování emocí.

Slovo a čin

Cílem politické propagandy není změnit něčí názor. Úkolem propagandy je vyvolat určité politické chování – destabilizovat režim nepřátelského státu, zaútočit na prezidentský palác, volit vybraného senátora, nebo naopak přivodit pasivitu. Diskuse na některých internetových portálech v Česku ukazuje, jak u vybraných skupin narůstá hysterie, jak je část veřejnosti přeformátována na snadno manipulovatelný dav. Posun k vulgaritě, k šíření nenávisti vůči některým národům, ale i jednotlivcům svědčí o nemalém úspěchu tohoto přístupu. Osobitý primitivismus některých diskusí, jenž je patrný v obsahu výroků i výběru slovní zásoby, se u dominantních aktérů těchto pseudodiskusí zdá záměrný.

Démonizace a skandalizace vůdce nepřátelské strany či státu byla vždy pokládána za efektivní

nástroj propagandy. Dnes tato personifikace zla cíleně pomáhá propagandě vyhnout se abstraktním pojmům; jedinou povolenou „abstrakcí“ je stereotypně opakované malé množství kategorií ze slovní zásoby vybrané ideologie, šablonovité fráze, do nichž si každý příjemce může vložit vlastní obsah. Boj proti vůdci protistrany je bojem za svobodu a lidská práva, proti ve své podstatě zvířecím sklonům nepřítele. Výzvy k jeho odstranění pak dostávají podobu oprávněné sebeobraný.

Zmatení slov

Neméně významné se v propagandě stalo matení pojmů, nepořádek ve slovní zásobě. Z liberálů ovlivněných Novou levicí šedesátých let se stali „neomarxisté“, z konzervativců vyznávajících vlastenectví „fašisté“... Takové ideologické nálepky vyvolávají zkratkovité emoce, osvobozují propagandisty od nutnosti věcně argumentovat. Zmatek ve slovní zásobě je také důležitým nástrojem pomáhajícím udržet opozici nejednotnou, protože brání nalezení společného jmenovatele v názorech lidí s částečně odlišnými světovými názory, ale také s rozdílnými životními zkušenostmi – což je zvláště významné v době, kdy generace Y, tedy mileniálové maturující kolem roku 2000, přebírá v politice strategicky významné pozice. Takto se lid změnil na veřejnost a veřejnost na podivný chaotický agregát jedinců, jejichž úkolem ve střední Evropě je buď se sjednotit pod vlajkou USA, nebo nepřekážet.

Pozoruhodným jevem se staly globální informačně-propagandistické vlny, které dokážou s původní silou tsunami několikrát obletět západní svět, než zeslábnou a zmizí v hlubinách kyberprostoru. Kdo si dnes vzpomene na příčiny sankcí, důvody vyhošťování diplomatů, horory popisované Bílými přílbami... Během takových vln se „informace“ sdílejí mezi spřízněnými nosiči tak rychle, že se vytrácí představa jejich původního pramene. V globálním informačním prostoru mají stále nejvýznamnější postavení tři západní agentury: americká *Associated Press*, britská *Reuters* a francouzská *Agence France-Presse*. Vytváření významných doplňků k těmto agenturám nevede vždy ke zmnožení informací – až příliš často je výsledkem uzavírání informačních prostorů. Tento jev není záležitostí jen totalitních režimů. Výrazný je i u západních demokracií, kde panuje monotónní informační jednota. I tam agentury vybírají, které zprávy jsou důležité a které nestojí za pozornost, přičemž informace zpravidla doprovázejí otevřenou či skrytou interpretací. Podobnou roli dnes díky nadnárodním kabelovým operátorům plní i televizní stanice, především americká CNN a částečně i britská BBC, které mimo jiné těží z toho, že angličtina je *lingua franca* globalizace.

Dramatické slovo

Informační vlny obstarávají nepřetržitý příliv stále nových, „životně důležitých“ příběhů. Udržet tento příliv je nezbytné, neboť každý příběh zastará, ztratí svoji barevnost, svoji přitažlivost, své emotivní vyznění. Navíc časem nejrůznější štouralové jakýkoliv příběh zpochybní, naruší jeho původní přesvědčivost. Převrstvení starého příběhu novým umožňuje vyhnout se smrtelnému hříchu propagandy – nutnosti omluvit se za chybu. A v neposlední řadě je důležité přijít s novým příběhem proto, aby konzument propagandy neměl čas na vlastní hledání časového a prostorového kontextu sdělení, na samostatné zobecňování. Koneckonců, vždyť důležité není přesvědčit příjemce propagandy o pravdivosti jednoho příběhu, ale řetězem různých příběhů v něm vyvolat žádoucí pocit, emoci.

Každý fakt má svoji zárodečnou minulost a světlou či temnou budoucnost. Porozumět mu vyžaduje ukotvit jej v čase. Proto je tak důležitý dějepis, proto ten, kdo ovládá historiografii, ovládá i politiku. Poučný je příklad Československa. Tady přemalovávání dějin do protiruských barev nezačalo v únoru 2022, ale natřením smíchovského tanku na růžovo v dubnu 1991. To, co se dnes jeví jako válečná

propaganda, začalo už tehdy svalováním všech skutečných i smyšlených problémů sovětského režimu na Rusko a Rusy. Už tehdy – aniž by tomu zavadlo příčinu nějaké nepřátelské chování Moskvy vůči Západu – začalo ve veřejnoprávních sdělovacích prostředcích výrazné upřednostňování negativních zpráv o Rusku. Dnes po více než třech dekadách byly spory dějepisců nahrazeny komiksovými učebnicemi a hollywoodské thrillery spolu s fantasy se staly základem světonázorové výchovy. Zároveň se díky závislosti na internetu snižuje schopnost rozlišovat objektivní a virtuální realitu, a to zvláště u lidí s malou životní zkušeností. Je přirozené, že se takto formovaná nová vládnoucí vrstva identifikuje s obrazy světa, které se vymykají dřívějším představám o racionalitě. Ovšem už před několika dekadami se zdálo, že studium politiky u některých členů vlád začalo i skončilo sledováním filmů o Jamesi Bondovi.

Umlčené slovo

Ke zvláštnostem posledních let patří i veřejná prohlášení zpravodajských služeb, jejich přímé zapojení do propagandy. Děje se tak formou výročních zpráv některých agentur, ale i vyjádřením k výuce dějepisu či k jednotlivostem na bojišti. To neznamena, že by zpravodajské služby nepůsobily nadále „v koordinaci“ s některými sdělovacími prostředky a jednotlivými novináři i nevládními organizacemi. Důležitá jsou spojení s vybranými *think tanky*, pracovišti „aplikovaného společenskovědního výzkumu“, jež jsou schopná převyprávět poznatky základního výzkumu a chaotickou informační každodennost do podoby, která je srozumitelná pro vládnoucí vrstvu. Pouze se začala využívat autorita zpravodajských služeb vybudovaná více továrnami na sny než věcnými zásluhami. Navíc je tu propagandisticky využitelný obecně uznávaný princip, že zpravodajské služby nemusejí svá tvrzení zdůvodňovat, poněvadž mají povinnost chránit své zdroje. Tak se do propagandy dostal nový pojem – *highly probably*, vysoce pravděpodobné. Svět přestal být zbytečně komplikovaný: potřebu obtížného důkazu vystřídala pouhá možnost.

Výběr preferovaných novinářů a blogerů se stal téměř stejně důležitý jako vytipování perspektivních spojeneckých politiků. To platí zvláště v takových zemích jako Česko, kde se zásadní politická rozhodnutí nepřijímají, ale aplikují. Dobře vybraný novinář je základem agresivního odmítání alternativních informací a komentářů. Také cenzura se zmodernizovala, stala se decentralizovanou. Především je to cenzura obstarávaná trhem. Noviny nezveřejní zprávu, která by byla v rozporu se zájmy velkého inzerenta; šéfredaktor bude opatrný při publikování alternativních informací, jestliže veřejné mínění je většinou zpracováno propagandou – riskuje ztrátu platících odběratelů. Pak u novinářů nastupuje autocenzura. Ta vědomá směřuje ke snaze zalíbit se nadřazenému či davu. Nevědomá autocenzura se nazývá „neznalost“ faktů, metod analýzy, žánrů. Obě autocenzury jsou spojeny s pohodlností. Osobní ambice, strach, nevzdělanost a lenost – to jsou hlavní zdroje autocenzury.

Šlágr sezóny se stala takzvaná korporátní cenzura. V zemích, které se chlubí svobodou slova, je někdy obtížné použít státní instituce k zásahu proti šířitelům alternativ. Pak je vhodné využít k cenzuře majitele nosičů informací. Jelikož nejčastějším nosičem alternativ se stal internet, úkoly cenzury přebírají firmy se státem či mainstreamem propojené, které ze svých sítí vyřadí nejen nežádoucí alternativy, ale i jejich nositele. Vše zpovzdálí jistí stát, osvědčený cenzor. Zákazy, zastrasování, blokování informačních zdrojů ze strany výkonné moci je běžná forma cenzury všude ve světě. Mohou ale také nastoupit jiní představitelé státu – třeba nezávislé soudy. Ty pak rozhodnou, na kolik měsíců lze zavřít člověka, který se nevhodně vyjádřil o nějaké historické události, nebo dokonce chce mír, když stát si přeje válku.

Oficiální propaganda je dnes celý pestrý soubor jevů, jenž jako celek vykazuje pozoruhodný vývoj.

Proto se někdy zdá, že se jedná o spiknutí mocných, o konspiraci směřující k dlouhodobým cílům. Pravda je ale složitější: to, co se jeví jako koncepce, je nasbíraná zkušenost, soubor praxí ověřených, převážně nahodilých kroků. Vládnoucí vrstva na Západě se ve své většině skládá z polovzdělaných ambiciózních kariéristů, kteří svých pozic nedosáhli proto, že jsou inteligentnější a mravnější než jejich konkurenti, ale protože měli ostřejší lokty nebo jim pomohla náhoda. To ale neznamená, že je propaganda na Západě neefektivní. Naopak, ucpala téměř všechny póry demokracie, kterými se může k veřejnosti dostat reálné poznání – školní vzdělávání, veřejnoprávní a další média hlavního proudu, filmovou produkci i distribuci, výkonnou, zákonodárnou i soudní moc... Vytvořila bariéru, kterou nelze prolomit kontrapropagandou zdola. Změnu přinese až draze vykoupená nová masová sociální zkušenost.

[ZDROJ](#)